

Nieuwsbrief

Stichting Havenkantoor Zaandam

Reageren? info@havenkantoorzaandam.nl

Nr. 16 – september 2026

ruim 1000 lezers

Lichamelijke en ander problemen zijn de oorzaak dat u geruime tijd verstoken ben geweest van nieuws en wetenswaardigheden omtrent de herbouwplannen van het Havenkantoor. Excuses daarvoor. Hieronder een mooie panoramafoto uit 1949 van het Voorzaangebied inclusief de oude zeehaven.

Zaandamse sluizen ten oosten en westen van de Zaan.

In een waterrijk gebied met de Zaan als hoofdstroom is het niet verwonderlijk dat er veel sluizen gebouwd zijn in de loop der eeuwen. We beginnen de inventarisatie aan de oostkant van de Zaan met de meest zuidelijk gelegen sluis, de Hanenpadsluis. Deze voormalige zeesluis in de Oostzanerzeedijk (de Zuiddijk), stamt uit 1714 en vormt een verbinding met de Voorzaan en de Oostzanerpolder. De sluis is nog steeds aanwezig, is voor het laatst gerestaureerd in 1948 en was in de 18de en deels 19de eeuw belangrijk voor het handelsverkeer vanwege de vele industriemolens in het Oostzijderveld. Verder noordwaarts stuiten we al snel op de Hogendam, waarin voorheen drie oude sluizen hebben gelegen. In een later artikel meer bijzonderheden hierover. Ter hoogte van de Klauwershoek gaat de Oostzanerzeedijk (de Zuiddijk) met een bocht over in de Hogendam om daarna over te gaan in de Westzanerzeedijk (De Hogendijk). Aan de oostkant begint op dit punt de Schinkeldijk (de Oostzijde), een lage dijk langs de Zaan.

De Hanenpadsluis in de Zuidijk. Foto jaren '50.

In de Oostzijde komen we als eerste de Zuidervaldeursluis tegen. Vermoedelijk aangelegd in of kort na 1414, toen toestemming werd verleend voor de bouw van drie sluizen in de Schinkeldijk. Vanaf 1900 nam het belang van deze sluis sterk af en kwam steeds meer in het gedrang door de uitbreidingsdrift van het levensmiddelenbedrijf van Albert Heijn. In 1949 werd de sluiskolk gedempt en herinnert alleen de naam Zuidervaldeurstraat nog een deze voormalige sluis.

Oostzijde rond 1900 met de Zuidervaldeursbrug en – Sluis, gezien in noordelijke richting

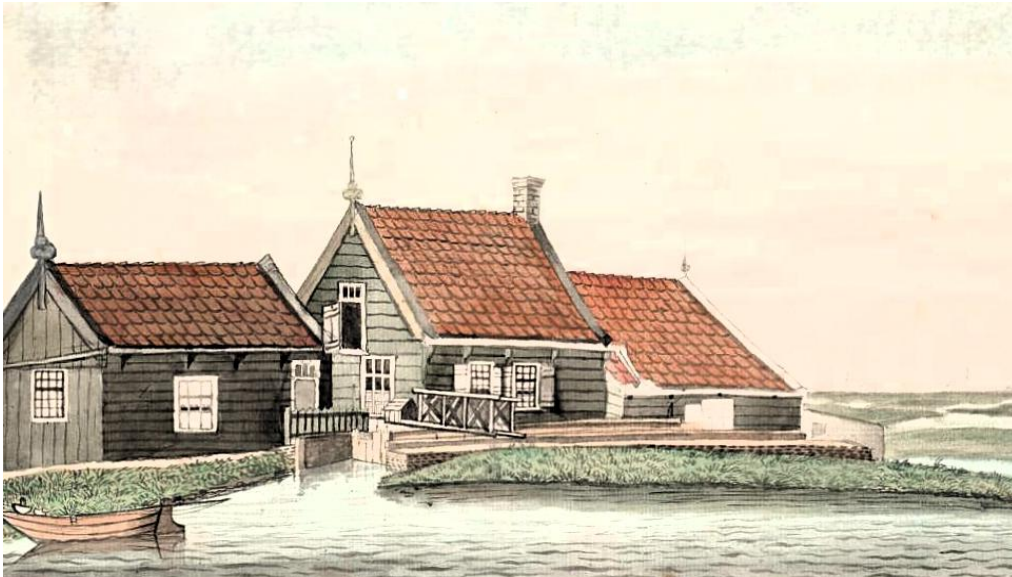

De Noordervaldeursluis met zicht op Noordervaldeurspad (rechts) en -Sloot begin jaren '50.

Meer noordelijk in de Oostzijde, ten zuiden van de huidige Willem Alexanderbrug, was de Noordervaldeursluis gelegen, waarvan de eerste aanleg ook in de 15de eeuw gezocht moet worden. In dit deel van het Oostzijderveld stonden veel industriemolens die allemaal voor aan- en afvoer afhankelijk waren van deze sluis. Nadat de molens verdwenen waren raakte de sluis steeds meer in onbruik en verval hetgeen uiteindelijk tot demping leidde in 1961. Toen de Franse schilder Claude Monet in 1871 ruim vier maanden in Zaandam verbleef, schilderde hij vanaf deze sluis het panorama met de molens in het Oostzijderveld. *(afbeelding onder)* Evenals het geval is bij de Zuidervaldeursluis herinnert ook hier alleen de naam van de straat, die in het tracé ligt van de gedempte sloot, nog aan deze sluis.

Nog noordelijker lag de Doodsluis, die vanwege de geringe afmetingen in de volksmond het Doodsluisje genoemd werd. Deze sluis lag in het Kalf, ongeveer tegenover de nog steeds aanwezige sluis in de Braakdijk aan het Haaldersbroek. In de 16de en deels 17de eeuw werd dit sluisje veel gebruikt door de scheepsbeschuithakkers uit Wormer die via deze route met hun waar naar Amsterdam voeren. De sluis is gedempt in plm. 1810-'20.

Een reconstructietekening van de Doodsluis uit 1874 uit de collectie Jacob Honig Jansz. Jr.

Ten westen van de Zaan.

Aan de westkant komen we als eerste de Horndersluis in de Hogendijk tegen. Deze sluis was, evenals de Hanenpadsluis, een zeesluis die werd aangelegd als een houten sluis vóór 1650 en werd toen ook wel de Jaap Kraftensluis genoemd. In 1703 werd deze houten schutsluis door een stenen sluis vervangen. Het belang voor de scheepvaart was nooit erg groot en daarom werd in de 19de eeuw de sluis gesloopt en verrees in 1873 op de fundering gemaal De Soeteboom. Dit gemaal is nog steeds aanwezig.

Gemaal Soeteboom in de Hogendijk gezien vanaf de Voorzaan. Foto plm. 1920

De Papenpadsluis in de Westzijde is aangelegd in de 16de eeuw en verkeerde in 1681 in een dusdanig slechte staat dat vernieuwing noodzakelijk was. In 1726 werd sluis opnieuw verbouwd en aanmerkelijk vergroot zodat deze behoorde tot een van de grootste sluisen in de Zaanstreek, afgezien van de Hondsbossche sluis in de Hogendam. Aanvankelijk zorgde een houten klepbrug in de Westzijde ervoor dat schuiten met een hoge deklast de sluis konden passeren. Later werd dit een draaibrug en weer later opnieuw, een elektrische hefbrug. Deze laatste werd in 1987 vervangen door een vaste brug.

De Papenpadsluis gezien van af de Zaan in 2026.

De laatste Zaandamse sluis uit deze reeks, de Mallegatsluis, ligt op de grens met Koog aan de Zaan en is gebouwd in 1634 ter vervanging van een oudere sluis die iets zuidelijker lag. De sluis en de achtergelegen Breedweer-sloot waren, net als de Papenpadsluis, tijdens het molentijdperk van groot belang voor aan- en afvoer van goederen. Tegenwoordig wordt de sluis alleen nog voor pleziervaart gebruikt.

Leden van kanovereniging Quo Vadis in de Mallegatsluis. Foto 1947

Een fraaie foto gemaakt vanaf de loswal door een onbekende fotograaf omstreeks 1938.

De 9de werklunch in Lokaal De Kroon.

De werklunch op vrijdag 23 januari jl. werd behalve door bestuur en ambassadeurs bijgewoond door zes gemeenteraadsleden van Zaanstad, te weten Merel Kingma (D66), Julie van 't Veer (CDA), Fidel Lopes (VVD), Hans Kuyper (ROSA), Nino Keiser (POV) en Rob Karst (Lokaal Zaans). Met het oog op de komende gemeenteraadsverkiezingen wilde het stichtingsbestuur graag kennismaken met een aantal huidige raadsleden, teneinde ook met hen van gedachten te wisselen over het initiatief Herbouw Havenkantoor. Al snel werd duidelijk dat ons project positief beoordeeld wordt. Het gesprek ging dan ook al snel over zaken als wanneer er gebouwd kan worden, welke bestemming het gebouw krijgt, of het op traditionele wijze gebouwd gaat worden en hoe het initiatief staat ten opzichte van het gebiedsplan Maak Zaanstad Centrum Oost. Wat dit laatste betreft werd aangegeven dat het initiatief herbouw Havenkantoor los staat van het gebiedsplan. Het is een kant en klaar en geïsoleerd project dat zonder probleem ingepast kan worden, een waardevolle toevoeging aan het stadsbeeld vormt en door de gemeente dankbaar als een cadeautje aanvaard zou moeten worden. Temeer omdat voor de herbouw géén beroep wordt gedaan op gemeenschapsgeld. Ondanks al deze pluspunten verloopt het proces richting definitieve omgevingsvergunning tot nu toe zeer stroperig hetgeen door het stichtingsbestuur als frustrerend wordt ervaren. Het voelde dan ook goed dat de aanwezige gemeenteraadsleden zich positief uitlieten over het plan en met ons van mening zijn dat de herbouw een verrijking van het stadsbeeld zou zijn en als een katalysator zou kunnen werken voor de verdere opwaardering voor het Dam- en Sluisgebied.

De moeizame gesprekken met de Dienst Havens en Vaarwegen.

De regelmatige aanwezigheid van grote riviercruiseschepen in Zaandam blijkt een obstakel te vormen bij de voortgang in de reeks processtappen naar een uiteindelijke omgevingsvergunning voor de herbouw van het Havenkantoor. Aanvankelijk verliep dit proces naar wens, maar toen ook de gemeentelijke Dienst Havens en Vaarwegen betrokken werd bij het overleg, veranderde dat.

In het herbouwplan is naast sprake van de herbouw van het Havenkantoor op de originele zichtlocatie, ook sprake van een gebouw op de plint (het waterniveau), dat mogelijk een bestemming zal krijgen als restaurant. Dit is noodzakelijk om na realisatie van een en ander het Havenkantoor financieel gezond te

kunnen exploiteren. Die plintbebouwing blijkt nu, sinds de komst van de grote riviercruiseschepen naar Zaandam, een flink obstakel te zijn.

De situatie is als volgt. De cruiseschepen meren af langs de loswal (de Burcht) én aan de overzijde, aan de pier bij het Zaantheater. Aan de kant van de Burcht liggen vaak twee schepen naast elkaar, terwijl aan de kant van het Zaantheater in de regel één schip ligt en incidenteel twee naast elkaar. Is dit laatste het geval, dan wordt de invaarroute voor de pleziervaart, die zoals bekend gebruik maakt van de Hondsbossche Sluis, ernstig belemmerd en voldoet niet meer aan het vaarreglement. Om die reden maakt de Dienst Havens en Vaarwegen bezwaar tegen het geschetste bouwplan. De pier waarlangs de schepen aanmeren is niet lang genoeg om de schepen tien of vijftien meter naar achteren te laten aanmeren.

Het veranderen van het bouwplan voor de plint, met een schuine hoek aan de kant van de invaaropening naar de Hondsbossche Sluis, heeft grote consequenties voor de exploitatie. Het aantal vierkante meters vloeroppervlak wordt immers kleiner waardoor het gebouw voor een eventuele exploitant minder aantrekkelijk word. Een andere oplossing zou zijn om de pier te verlengen. Dit is volgens de Dienst Havens en Vaarwegen onbespreekbaar omdat dit dan de toegang naar de haven voor de pleziervaart zou belemmeren. Daarnaast zou dit een kostbare mogelijkheid zijn. Het proces richting omgevingsvergunning lijkt dus in een impasse te zijn geraakt. Dat is bijzonder spijtig, zeker omdat eerdere stappen redelijk vlot verliepen en er sprake was van enthousiasme en bereidwilligheid. Het is ook spijtig dat er van de kant van Dienst Havens en Vaarwegen slechts gekeken wordt naar waarom het plan niet mogelijk is en niet met een open blik in de trant van op welke manier het bouwplan wel mogelijk zou zijn.

Met de nieuwe projectleider Sander Visser hopen wij binnenkort constructief in overleg te gaan.

Werklunch.

Op donderdag 16 oktober is weer een werklunch gepland in Lokaal De Kroon in Wormerveer.

Als gastspreker is dan aanwezig Damir Dulovic, concerndirecteur stedelijke ontwikkeling gemeente Zaanstad.

Een foto uit de jaren '30 toen schepen van de Alkmaar Packetrederij aanmeerden langs een pier bij de sluisen.

EENIGE DER DOOR DE FA. J. KAKES UITGEVOERDE BOUWWERKEN

Fabrieken „Albert Heijn“, Zaandam

Nieuwbouw 1929, Verkadé's Fabrieken Zaandam

Havenkantoor

Olefabriek „de Pijp“ Wormerveer

„Goede Herderschool“

Pagina uit maandblad 'Nederland in vogelvlucht' met artikel over bouwondernemingen. 1934

Een foto uit plm. 1927 van het Havenkantoor met links de pier waar o.a. de salonboten van de Alkmaar Packetrederij aanmeerden en achteraan het fraaie, houten wacht- en ticketlokaal. De 'kleine' Wilhelminabrug staat open om een motordekschuit te laten passeren

Krijgt Zaandam eindelijk een echt stadshart?

De dorpen Oost- en West-Zaandam werden in 1811 door een pennenstreek van Napoleon Bonaparte aaneengesmeed tot de stad Zaandam. In feite was een en ander de bekrachtiging van een situatie die al bestond. Beide plaatsen maakten al over en weer gebruik van gemeenschappelijk regelingen en diensten. De dorpen, hoewel juridisch vallend onder de banbesturen van Oostzaan en Westzaan, waren qua inwonertal en economische bezien al groter en belangrijker dan hun 'moederdorpen'. Dus wat was de betekenis van het 'verheffen' van de dorpen tot een stad? En had die nieuwe stad een centrum, een echt stadshart?

De bebouwing langs de Zaan, die in oorsprong uit weinig meer bestond dan twee lange, bebouwde wegen, kwam slechts op één punt bij elkaar en dat was de Hogendam. Die plek zou dus, met wat fantasie, beschouwd kunnen worden als een centrum, ware het niet dat hier ook drie sluizen lagen. Aan de oostkant stond (en staat) de oude Oostzijderkerk. Om die kerk heen (de Klauwershoek) en ernaast (de Peperhoek) was sprake van enige cityvorming. De straten Noorder- en Zuiderkerkstraat, Zuidijk en Klauwershoek waren rond de kerk gesitueerd. Wanneer deze ringvormige aanleg was doorgezet, met opnieuw ringvorming daar weer omheen, had zich hier een stadscentrum kunnen ontwikkelen. Dat is niet gebeurd. Straten werden haaks op de lage dijken langs de Zaan aangelegd, zowel aan de kant van de Oostzijde als aan de Westzijde. En wat nu het stadscentrum wordt genoemd, de Gedempte Gracht en de Dam, is niet te vergelijken met centra als Alkmaar en Haarlem. Edzo Bindels, de gebiedsontwikkelaar, ziet erg veel potentie in het opwaarderen van het, in zijn ogen unieke, sluisgebied. Zijn visie bestaat uit het aankleden van het gebied rond de sluizen, (Oost- en Westkade, Wilhelminastraat en het aanpalende Damplein), tot een aangenaam, fraai en volstrekt uniek verblijfsgebied. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Bindels het initiatief herbouw Havenkantoor omarmd heeft en het een waardevolle plaats gunt binnen de geschetste ontwikkeling.

Contactadres: secretaris@havenkantoorzaandam.nl / **Projectinitiatief** Marc Wit / **Nieuwsbrief** Tom Tulleken
Bestuur: Aad Melgerd voorzitter/penningmeester, Tom Tulleken secretaris, Cees Kakes algemeen
Ambassadeurs: Sylvia Dermout, Tatja Scholte, Ruud Vreeman, Peter Tange, Freek de Jonge, Fred van Dam